

Teorije odklonskosti (psihološke, funkcionalistične, anomija, subkultura idr.)

TEORIJE ODKLONSKOSTI

1* V sociologiji se pojavljajo tudi **nesociološke teorije odklonskosti**. Obstajajo tri teorije odklonskosti:

1. **BIOLOŠKO - ANTROPOLOŠKE**
2. **PSIHOLOŠKE**
3. **SOCIOLOŠKE**

2* Kaj je odklon? Kriminaliteta? Kriminologija je pomembna sociološka panoga, ne samo sociološka. Pri oblikovanju kriminologije v začetku 20. st. sta v Ameriki vodila razpravo **Tappan** in **Sutherland**.

- a) **Tappan** - je izhajal iz pravnega stališča. Samo kazenski zakonik nam pove, kaj je kriminalno dejanje. Kaj je kriminaliteta? - najboljša opora za razlago je kazenski zakonik.
- b) **Sutherland** - je nasprotoval takemu stališču. On pravi, da obstajajo tudi kriminalna dejanja, ki niso zapisana v zakoniku. Opozarjal je, da obstaja nekaj čemur pravimo **delikvenca belih ovratnikov**. Managerji, uradniki lahko storijo škodljiva dejanja, ki niso predvidena v kazenskem zakoniku. Tedaj je to bilo še posebej popularno v ZDA. Špekulacije niso bile predvidene kot kazniva dejanja, so pa oškodovala proračun in posameznika. S tem je Sutherland odprl vrata sociološkemu odklonu, ki se ne opira na pravne norme, ampak na družbeno reakcijo. **Odklon je nekaj na kaj družbene oblasti negativno, represivno reagirajo in stigmatizirajo**. Odkloni so širši pojem kot kriminaliteta.

3* V družboslovju obstajajo **trije odgovori na to, zakaj prihaja do kriminalitete?**

1. Antropologi in psihologi odgovarjajo predvsem na etiološko vprašanje. Etiologija je veda, ki se ukvarja z vzroki na individualni ravni.
2. Psihologi trdijo, da je počenjanje deviantnih dejanj povezano z osebnostnimi potezami in to je dolgoročno določeno.
3. Sociologi pa se ukvarjajo bolj z epidemiološkimi vprašanji (Zakaj je tega toliko?).

POSEBNE SOCIOLOŠKE TEORIJE □ delno povzeto iz predavanja

DELIKVENTNOST ali teorije prestopništva:

1* Teorije prestopništva zadevajo posamezne družbene pojave. Ko govorijo o delikventnosti, potem **pravniki** govorijo o **kaznivih dejanjih, hudodelstvih, zločinih**. V sociologiji se to obravnava širše.

2* **Sociologi pa govorijo o prestopništvu in odklonskosti:**

- Ker reakcija / odziv družbe utegne biti isti – to je v tem, ko nekoga družba stigmatizira, mu odvzame prostost, o deviacijah kot o enotnem pojavu ne glede na to, da to ni kaznivo dejanje družba se je odzvala na isti način. Zato govorimo o **DEVIACIJAH**, čeprav to še ni kaznivo dejanje umobolnice);
- Da utegnejo nekatera dejanja biti **istovrstna** kot kazniva dejanja. Sodijo v isto skupino dejanja.

a) **Sutherland** (sadrilen) - velja za **ustanovitelja kriminologije**. Sutherland je trdil, da niso vsa družbeno nevarna dejanja zapisana v kazenskem zakoniku (v začetku 20. stoletja). Meril na dejanja kot so poslovne goljufije. Menil je, da je najbolj nevarna kriminaliteta belih ovratnikov (uradnikov, trgovcev in drugih pripadnikov srednjega sloja). Njihove goljufije niso vedno zabeležene v zakoniku. Pravi, da je družba preveč pozorna na tisto, kar počenjajo revni (tepejo se, ropajo,...) premalo pa so pozorni, na goljufije, ki se dogajajo v srednjem sloju. Sociologi pa govorijo bolj široko, v splošnejših kategorijah.

b) **Hirschi** - Kriminaliteta je del širšega sklopa, t.j. obstajajo tipi osebnosti, ki bodo odvisno od razmer počenjali različna dejanja, ki so lahko kazniva ali pa tudi ne upoštevajo lastnih in njim dolgoročnih interesov. To je istovrsten pojav kot kaznivo dejanje, ker izhaja iz istega osebnostnega sklopa.

3* Sociologi pa ne govorimo samo o kriminaliteti, ampak o širši teoriji prestopništva, odklonskosti, ... govorimo bolj široko, v splošnejših kategorijah.

Razlage prestopništva (prof. Flere - članek + delno povzeto iz predavanja):

Obstajajo 3 vrste raziskav o prestopništvu: BIOLOŠKE, PSIHOLOŠKE in SOCIOLOŠKE

1) **BIOLOŠKE RAZLAGE** - pravijo, da imajo prestopniko drugačno zgradbo telesa - mnogi delajo poskuse za ugotavljanje biološke strukture storilcev in nestorilcev.

a) **Lombroso** (vojaški zdravnik) - je pregledoval rekrute in prišel do sklepa, da obstajajo rojeni hudodelci. Le-ti imajo strukturo telesa, ki takoj kaže na to, da gre za hudodelca (našteje 25 telesnih napak - , ki ji imenuje AVTISTIČNI STIGMAT = žig, neka lastnost, ki se je obdržala, fizične nepravilnosti, zobje, nos,... tisti, ki imajo 5 takih znamenj so rojeni hudodelci), ki jih negativno zaznamujemo zaradi telesnih znamenj. Nadalje pravi, da smo mi proizvod evolucije v kateri smo pridobili civiliziranost in opustili primitivnost, agresivnost. Človek je postal dobrohoten, omikan. Pri nekaterih pa ta razvoj ni tako popoln. Ostale so mu fizične potrebe, značilne za naše prednike. Ljudje z petimi takimi znamenji so rojeni hudodelci in jih je treba izločit saj če še niso naredili nič hudega še bodo. Kasneje priznal da le manjši del takšnih.

b) **Sheldon** - Američan, ki je kasneje ugotovil, da obstajajo 3 tipi:

1. suhi visoki;
2. debeli;
3. z močnimi kostmi in sklepi.

1* **SKLEP:** Hudodelci so pogosto tisti, iz skupine 2 in 3.

2* **Kromosomska teorija**, pomeni, da so pregledali par morilcev v različnih delih sveta. Ta teorija govori tudi o zgradbi telesa, vendar od znotraj (v GENI-h). Kromosomi - imajo genski zapis XY. Nekateri pregledani moški, so imeli dvojni moški kromosom, tako, da je zapis XYY, ki je pomenil za raziskovalce skupno 47 kromosomov namesti 46, koliko jih je normalnih. Potem to pomeni, da gre za očitno gensko napako, ti moški so označeni kot hudodelci. Pozneje se je pokazalo, da ni vse kakor so mislili in da je med hudodelci veliko takih, ki nimajo takšne genske napake. Med navadnimi ljudmi je 1% takih, ki to gensko napako imajo, med zaporniki pa je ta procent približno 2 %.

3* **Sociobiološka teorija** - zagovarja trditev, da mi nismo osebki, ampak seštevki genov. Ti geni se hočejo razširiti in obdržati v stvarnosti. Imajo 2 vrsti preživetvenih strategij- to je zapisano v genih. Mladi moški želi čim več premoženja, s katerim si bo pridobil žensko, da mu bo rodila otroke (želijo si številčnejše potomstvo), pa tudi zato, da si lahko zagotovi varnost. To se ujema z nekaterimi dejstvi o kriminalu. 4 / 5 kaznivih dejanj naredijo moški. To je število kaznivih dejanj, ki so preganjana od 15 do 21 leta (vrhunec) potem pa upada.

2) **PSIHOLOŠKE RAZLAGE** - trdijo, da je počenje deviantnih dejanj povezano z OSEBNOSTJO in da je kot takšno dolgoročno določeno z vsemi potezami, ki sodijo zraven. Osebnosti so formirane. Zakaj? O tem si psihološke razlage niso enotne. Najbolj znani ameriški psiholog 20. stoletja je Hans Eysenck (aisek), ki je nemškega izvora .

a) **Eysenck** (aisek) - meni, da osebnost sestoji iz 4 komponent:

1. Inteligenca (IQ);
2. ekstravertnost;
3. nevroticizem in
4. psihoticizem.

4* Ali bo nekdo nagnjen k kaznivim dejanjem je odvisno od tega, kako je nagnjen / občutljiv na bolečino, potem od vzgoje (dosledna vzgoja z sistematičnim kaznovanjem in

nagrajevanjem). Bohotenje kriminalitete je rezultat **permisivne vzgoje** (dopuščajoča vzgoja brez meja) - takšna vzgoja bi naj bila značilna za današnji čas. Raven bolečine je odvisna od določene komponente osebnosti. Otroke je potrebno dosledno kaznovati. Obširne so raziskave narejene na tem področju.

b) Freud (frojda)- govoril o sestavinah osebnosti. Vsakdo ima osebnost sestavljeno iz instinktov, norm in vrednot, ki vodijo našo vest ter komponent, ki uravnavajo naše razmerje z realnostjo. Instinkti so nespremenljivi, možno pa jih je zatreti. Lahko prekanaliziramo njihovo energijo v drugo smer. Kriminallec ima šibek SUPEREGO (vest), ki najbrž ni dovolj razvit - le ta tlači agresivnost. Ali pa pravijo, da ima defekten EGO ali ID (zato ne znajo najti ustreznega razmerja do realnosti). Psihoanaliza govori o tem kakšna mora biti socializacija (ne le en odrasli) strog umevajoč, disciplinirajoč oče in čustvena, mila mati. Ugotovili so, da pomanjkanje ljubeče (čustvene) matere pri deklicah vodi v deviantnost (prof. Flere - psihoanaliza ni potrjena).

1* PSIHOLOŠKA RAZLAGA ZA KRIMINALCE: pravi, da naj bi šlo za bolniki (psihopati). **Psihopatija** (ali tudi **sociopatija**) je psihiatrična diagnoza, pri kateri gre za seznam simptomov, ki morajo biti podani, da lahko govorimo o takšni diagnozi:

- 2* kronično lažejo,
- 3* ne morejo navezati trajnejšega čustvenega stika s posameznikom,
- 4* iz napak se ničesar ne naučijo,
- 5* imajo videz iskrenosti in prepričljivosti, ko lažejo,
- 6* počenjajo prestopke ker jih to vzburja.

Raziskave je pokazala, da je vsaj pol zastopnikov psihopatov, vendar še to ni vsa razlaga tega.

3) SOCIOLOŠKE RAZLAGE

a) Hirschi (hirši) Travis - je danes najbolj znani kriminolog (najbolj znan, ker je najbolj citiran v bazi podatkov ISI). Zagovarjal je tezo, da je posameznika treba brzdati, ker je vsak nagnjen k temu, da dela prekrške. Posameznik je znotraj sebe, nagnjen k kriminalu, zato ga je treba kontrolirati, nadzirati. V tem smislu je govoril o DRUŽBENEM NADZORU (družba je ta, ki posameznika brzda). Elementi tega so:

- 7* zaupanje v družbene norme (štejemo, da so družbene norme upravičene, tudi neumne);
- 8* navezanost na druge (pomembno nam je mnenje drugih in zato bomo spoštovali norme);
- 9* vložek (nekaj smo vložili v družbeno stvarnost in potem nekaj izgubiš, če prekršiš norme);
- 10* vključenost (posamezniki ki so vključeni v vsakodnevne dejavnosti

SOCIALNA - NOTRANJA KONTROLA: Le ta pojasnjuje ali bo nekdo delal prekrške. Pridobimo jo do 8 leta starosti, s čustvenim navezovanjem na drugega (1 odrasli, ki bo sistematično kaznoval in nagrajeval). Sicer pa dobimo osebo z **nizko samokontrolo** (osebo, ki se ne zna brzdati):

- 11* je impulzivna (nekaj delam, kar se mi takrat zdi fajn in ne razmišljam o posledicah);
- 12* usmerjenost k lahkim nalogam;
- 13* nagnjenost k tveganju;
- 14* ki ima raje fizične kot mentalne dejavnosti in
- 15* je osredotočena na lastne interese (najprej poskrbim zase, nič zato če povzročam težave drugim).

Hirschi misli, da je to splošna razlaga prestopništva. Zato druge teorije niso potrebne. 1.UGOVOR - Kaj pa mafija? One so organizirane, svoje akcije planirajo vnaprej. Prestopnik se v tistem hipu odloča za trenutno korist. To kar vemo o mafiji je proizvod raznih dovtipov. 2.UGOVOR - Kaj pa kriminaliteta v podjetjih? Hirschi pravi, da gre zopet za teke ljudi, ki imajo nizko samokontrolo, če tudi gre za 50-letnika, ki nikoli prej ni storil nobenega prekrška. Potem rečejo, da ga samo delo v podjetju sili k temu. Mnenja so, da ta teorija prispeva k splošni kriminaliteti (pretepi, kraje, vandalizem,...).

Marksizem in kriminal:

a) **Marx** - Marksizem nima razlage za kriminaliteto. Družba, ki proizvaja hkrati bogastvo in revščino, je bolana družba - to je Marxovo mnenje.

b) **Bonger W.** - Nizozemec, kapitalizem povzroča kriminaliteto na ta način da vzpodbuja v nas nebrzdani egoizem (oboževanje blaga).

BOLJ ZNANE SOCIOLOŠKE RAZLAGE so: funkcionalizem, anomija in etiketiranje.

Funkcionalizem in kriminal:

a) **Durkheim** - Funkcija kriminala je integrativna (preprečuje da pride do konflikta, razkola - **Durkheim** v knjigi Samomor)oz. ima skrito integrativno funkcijo. Durkheim si je prizadeval ugotoviti, kdaj je samomor družbeno urejeno dejanje, ko ne gre samo za posameznika. Urejenost samomorov izhaja iz statistične pravilnosti (iz leta v leto enako število samomorov), kar kaže na družbeno urejenost samomora. V drugi polovici 19 stoletja je ta stopnja povsem pravilna. Družba je posamezniku dokazuje, da je nadrejena, da je nad posameznikom in ga obsoja. Nekoč samomorilcev niso pokopavali na katoliškem pokopališču. S tem je družba kaznovala posameznike in potrdila, da ona odloča, kaj je dovoljeno in kaj ni. Zato smo jo dolžni spoštovati..

b) **Ianni** (Jani)- sociolog italijanskega rodu, ki dela v Ameriki v boljši univerzah (Harvard, Boston, Yale, Columbia), nakaže spremembe pri mafiji. Nekoč so bile te iz Južne Italije, zdaj pa obstajajo različne etnične mafije, ki so najbolj hude in največ jih je iz Latinske Amerike. Sprememba je tudi v tem, da so tudi ženske aktivni člani mafije. Za te člane mafije opravlja funkcijo vzpona v družbi, ko so redne poti blokirane, nekako v 30 letih, (mafija članom plača obiskovanje šole, jih zaposli,...). Ianni pravi, da mafija za Italijane in druge etnične skupine opravlja **funkcijo vzpona** v družbi, ko so jim redne poti zaprte. Doma govorijo italijansko, v šolo angleško. Nekoč so se starši bali, da bi otroke preveč šolali, ker jih potem nič več ne bi ubogali. Danes so Italijani integrirani v ameriško družbo, sploh pa niso nič več na družbenem dnu. Obstaja solidarnost znotraj skupine, ki izvira sorodnosti etičnih skupin. V Sloveniji naj bi obstajala Albanska in Črnogorska mafija.

Anomija in kriminal:

a) **Durkheim** - samomor ne moremo pojasnjevati psihološko. Obstaja stabilna stopnja samomorilnosti, ki je stabilna. Sprva je tako bilo, potem je prišlo do rasti te stopnje. Egoistični, fanatični, altruistični in novi tip samomora. Družba je postala anomična. Prišel do pojma **anomije** (gr. anos = zakon; anomija = odsotnost zakona, brezzakonje), anomija prevladuje v družbi. Vzpostavi se novi družbeni tip, ko gre za razmerje posameznika in družbe. Morala je izginila. Norme so izgubile moč prisiljevanja, so brez značaja brzdanja, kot nekoč.

b) **Merton** (znani sociolog) - Prezame Durkheimovo trditev. Prizadeval si je operacionalizirati različne teorije, tudi anomijo. Trdil je, da se anomičnost kaže v tem, da so pričakovanja prevelika (od otrok pričakuje uspešnost v šoli, uspešnost, bogastvo je tisto, ki šteje). To pa je nemogoča situacija. Ne moremo biti vsi na vrhu. Tistim, ki ne kaže dobro, bodo določene drugačne poti. Tem pritiskom so najbolj izpostavljeni dečki, najstniki iz nižjih razredov. Le-ti vedo, da če tudi opravijo šolo nimajo istih možnosti. To je teorija stresa, pritiska.

Etiketiranje in kriminal:

a) **Durkheim** - Tudi izvira iz Durkheima. Neko dejanje ni samo po sebi zločin, ampak to postane, ko ga tako razglasimo (iz knjige: *Pravila sociološke metode*).

b) **Becker (beker), Lemert** - avtorja sta iz ZDA, ki pravita, da se delikventnost oblikuje v nekem družbenem procesu, ki je v naprej odprt. Nihče ni zločinec za vse čase. Postati zločinec je proces, ki je odvisen od naše interakcije z drugimi posamezniki. Vsakdo med nami stori neka dejanja, ki niso dovoljena. To storimo brez jasne motivacije in naklepa. Vendar, to bomo sčasoma opustili. Če pa pride do odzivanja družbe v negativni obliki (če nam npr. ne uspe prepričati policista, da nas nes ne pelje k sodniku), potem pridemo v zapor, sosedje se nas izogibajo. Ljudje nas etiketiramo (= označijo, žigosajo), kar pa je po drugi strani VZROK, da ostanemo na strani kriminala, saj takšna

situacija sili ljudi, da najdejo stike le z njim podobnimi kriminalci, ki so izobčeni. To teoriji naj bi empirično ovrgli.

16* **Simbolni interakcionizem** - Nekateri avtorji pravijo, da ni treba kršilce kaznovati (vsaj 3x), ker je ta kazen tista, ki bo odprla niz stikov, ki bo šla v to smer.